

AFET (MUHTEREMOĞLU) ILGAZ'IN ROMANLARINDA KADIN SORUNSALI

*Zehra YAZBAHAR**

ÖZET

Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar kadın konusu, çeşitli yönleriyle, Türk romancılarının önemli bir kısmı tarafından ele anılıp, incelenmiştir. Kadının toplum içindeki yerini ve kadının erkeğe göre ikinciliğini sorgulayan yazarlar arasında Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz'ın da ismi sayılabilir. Bu çalışmada, Afet Ilgaz'ın romanlarını konu bakımından sınıflandıran kısa bir girişten sonra yazarın romanlarında kadına bakış ve feminist söylemin izleri ile bağımsızlık ve varoluş mücadelesi ele alınmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz, kadın, feminizm, gelişim ve bağımsızlık mücadelesi.

WOMEN'S PROBLEMATIC AT NOVELS BY AFET (MUHTEREMOĞLU) ILGAZ

ABSTRACT

From Tanzimat to Rebuclic, women were examined in various aspects by very important part of Turkish novelists. Women's place in society by men and women in second place among the questions the writers of Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz also mention the name. In this study, classified in terms of subject Afet Ilgaz's novels after a brief introduction and overview of feminist discourse with the struggle for independence, the author traces of her novels had been discussed.

Key Words: Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz, women, feminism, development and the struggle for independence.

*Bir sanatçı elbette «memleket gerçekleriyle»
ilgilenecek. Ama önce memleketiyle, memleketinde
yaşayan milyonlarla, onların «insan» olarak
gerçekleriyle ilgilendikten sonra.¹*

Afet Ilgaz

Türk romanında önemli kırılmaların meydana geldiği 1960'lı yıllarda roman yazmaya başlayan Afet Ilgaz'ın ilk romanı, sözünü ettiğimiz yılların başlarında yayımlanır. “Konu olarak seçtiğim, günlük yaşamdır. Günlük yaşamı çok iyi tanıyorum. Onu yorgunluklarıyla, sevinçleriyle, sorunları, işleriyle seviyorum. Bir sanatçı olarak da yaşadığım her dakika için, olup bitenlerin ortasındaki kendimle hesaplaşıyorum. Bu

* Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. El-mek: zehra-yazbahar@hotmail.com

¹ Afet Muhteremoğlu, “Cadı Kazanı”, *Varlık*, S. 511, 1 Ekim 1959.

hesaplaşmalar, gerçeklerin derinliğine kesitleri oluyor.”² diyen yazarın konu seçiminde günlük yaşamdan beslendiğini söyleyebilir ve romanları konu bakımından üç ana başlık altında sınıflanabilir:

1. Toplumsal Konulu Romanları
2. Bireysel Konulu Romanları
3. Politik Konulu Romanları

Toplumsal konuların başında kadın sorunu, feminizm, bağımsızlık ve varoluş mücadelesi, evlilik kurumu ve işleyişindeki sorunlar ön plana çıkarken, bireysel konuların başında aşk, ihanet, kararsızlık, güvensizlik, yalnızlık, iletişimsizlik, intihar, sanat, din, tasavvuf, ahlâk ön plandadır. Politik konulardan da toplumcu hareket, devrimci sol, 24 Ocak 1980 kararları, sendikanın kurulması, siyaset ve tarih öncelenir. *Eşikteki*³, *Aşamalar*⁴, *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*⁵ ve *Sendika*⁶ isimli romanları, yazarın, ilk dönem romanları arasındadır. Bu dönem romanlarının ortak yanı, kadın konusuna ağırlık vermeleridir; başka bir deyişle, kadın merkezli olmalarıdır. Özellikle kadının toplumdaki yerine değinen yazar, sözünü ettiğimiz romanlarında, “insanlık gürültüsü” olarak adlandırdığı gürültünün içinde bazen kaybolan bazen de kaybolmama çabası veren kadınların öyküsünü ve mücadelesini anlatır. Ilgaz’ın, *Garip Bir Dava*⁷ adını taşıyan romanı da ilk döneminde kaleme aldığı romanları arasında gösterilebilir. Yazar, bu romanında, 24 Ocak 1980 kararlarını ve bu kararların bunalımını sanatçı çevrenin üzerinden sergiler. Afet Ilgaz, yukarıda sözü edilen romanlarından sonra *Ad Semud Medyen*⁸ ile başlayan *Yol*⁹, *Yolcu*¹⁰, *Menekşelendi Sular*¹¹, *Ermış*¹² ile devam eden ve *Sorgu ve Derviş*¹³ ile son bulan romanlarıyla birlikte tasavvufa yönelir ve yazarın İslamî dönem olarak adlandırılabilir ikinci dönemi başlar.

² Afet Muhteremoğlu, “Hayatım”, *Türk Dili Dergisi*, S. 171 Aralık 1965.

³ Afet Muhteremoğlu, *Eşikteki*, Hatipoğlu Yayınları, İstanbul 1960. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

⁴ Afet Ilgaz, *Aşamalar*, Okar Yayınları, İstanbul 1977. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

⁵ Afet Ilgaz, *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*, FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

⁶ Afet Ilgaz, *Sendika*, FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

⁷ Afet Ilgaz, *Garip Bir Dava*, FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

⁸ Afet Ilgaz, *Ad Semud Medyen*, Muhteremoğlu Kitabevi Yayınları, İstanbul 1991. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

⁹ Afet Ilgaz, *Yol*, Timaş Yayınları, İstanbul 1993. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

¹⁰ Afet Ilgaz, *Yolcu*, Timaş Yayınları, İstanbul 1996. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

¹¹ Afet Ilgaz, *Menekşelendi Sular*, Timaş Yayınları, İstanbul 1997. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

¹² Afet Ilgaz, *Ermış*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

¹³ Afet Ilgaz, *Sorgu ve Derviş*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu romandan yapacağımız alıntıların sayfa numaraları alıntıdan hemen sonra belirtilecektir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

AFET ILGAZ'IN ROMANLARINDA KADIN SORUNSALI

• KADININ TOPLUMDAKİ YERİ

Kadınlığımı çok güzel törpüledim. Ne kadar güzelliğim varsa, kadın kişiliğimden bağımsız «iyi»likler bunlar. Ama bunları çok az kişi anlayabiliyor. Öteki kadınlardan pek çoğu, o güzelim kadınlıklarını, zekâlarını, o güzelim zengin kişiliklerini örten, törpüleyen bir kocanın gizli ya da açık varlığının ardına gizleyen, gölge olmak için büyük bir savaş veren kadınlar...¹⁴

Afet Ilgaz

Türk romanında kadının sosyal hayattaki yerinin ve sorunlarının irdelenmesi, Tanzimat ile başlar. Tanzimat ile başlayıp Servet-i Fünûn ve II. Meşrutiyet ile devam eden süreçte, aile, evlilik, görücü usulü ile evlenme, kadın hakları, çağdaşlaşma, kadın-erkek eşitliği gibi kadınları ilgilendiren birçok konu, romanlarda ele alınır ve işlenir. Fakat kadının ve sorunlarının bütün yönleriyle ele alınması; başka bir deyişle kadın konusunun romanlarda büyük ölçüde işlenmesi ve tartışılması ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, özellikle Cumhuriyet'in getirdiği imkânlardan yararlanan ve bu doğrultuda öğrenim gören kadınların, 1960'lı yıllarla birlikte edebiyat dünyasına girmeye ve eser vermeye başlamalarıyla mümkün olur. Özellikle Cumhuriyet döneminde kadın, toplumsal yasaları sorgulayıp geleneğin kendisine biçtiği role boyun eğmeyerek erkek karşısında etken konuma gelir; başka bir deyişle, kadın, toplumsal yasaların ikinci plana itip köklerine itaat tohumları ektiği anlayışa başkaldıran mücadeleci yapısıyla verilir. Bu doğrultuda kadınların verdiği mücadele her ne kadar bireysel bir mücadele olsa da kadın sorunu, toplumsal bir sorundur. Bunun yanında 1980'li yıllarda Batı'da başlayan feminist kadın hareketinin ülkemizde de yayılmaya ve büyümeye başlaması, doğal olarak, kadını, onun toplum içindeki konumunu ve sorunlarını gündeme getirir. Bu bağlamda hayatın hemen her alanında ikinci plana itilen kadının toplum içindeki konumunu ele alan ve kadın konusuna kayıtsız kalmayarak bu konuyu eserlerinde işleyen sanatkarlar çoğalır; başka bir deyişle, her alanda olduğu gibi edebiyat dünyasında da kadın, her yönüyle ele alınır.¹⁵

¹⁴ Afet Ilgaz, *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*, FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987, s. 56.

¹⁵ Kadın ve kadın sorunlarıyla ilgili ulaşılabildiğimiz çalışmalardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Kitaplar: Ayşegül Yaraman, *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2001; Ekrem Nazmi Yılmaz, *Toplumsal ve Bireysel Düşünce Işığında Kadın*, Özden Yayınevi, İstanbul 1976; Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992; Gonca Gökalp-Alpaslan, "XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türk Romanına Yansıyan Kadın İmaji", *Evenselliğe Yolculuk-Prof.Dr. Emel Doğramacı Armağanı*, Ankara 1998, s. 213-222; Leyla Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001; Tezer Taşkıran, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973; Türker Alkan, *Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1981.

Tez Çalışmaları: Gülay Korkmaz, *Servet-i Fünûn Romanında Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1998; Melin Haser, *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*, Doktor Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994; Süleyman Aydın, *Tanzimat Dönemi Romanında Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995; Şenol Memişoğlu, *Cumhuriyet Döneminde Kadın Hakları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Kadın konusunu romanlarında işleyen yazarlar arasında Afet Ilgaz da yer alır. Ilgaz, romanlarında kadınla ilgili meselelere de yer verir: Yazarın *Eşiktekiler* romanında, kadın haklarının savunucusu olarak karşımıza çıkan Dilârâ ve evlilik hazırlıkları içerisinde olan Fikret'in öyküleri; *Aşamalar*'da, ekonomik ve ruhsal bağımsızlığını kazanma mücadelesi veren kadınlar ile bu mücadeleyi kazanamayarak çıkmaza düşen kadınların öyküsü; *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*'nde, çağdaş ve akli başında bir kadının evlilik ve annelik hakkındaki düşünceleri; *Sendika*'da, Türkiye'de ilk kez sendikanın kurulduğu özel bir okulda öğretmenlik yapan ve çocuklarına bakan yalnız bir kadının öyküsü anlatılır. Ilgaz, sözü edilen dört romanında da yaşanan düzenin ataerkil bir yapıya sahip olduğu ve kadınlara getirilen kısıtlamalarla kadınların ikinci plana itilerek, özgürlüklerinin kısıtlandığı görüşünü roman kişilerinin düşünceleri üzerinden yansıtır. Aynı zamanda yazar, sözünü ettiğimiz bu genel görüşü, yarattığı roman kişileri ile eleştirme ve değiştirme çabası içerisinde. Başka bir deyişle yazar, cinsiyetçiliği sona erdirmeye çabalayan kadın kişiler yaratma yoluna gider. Romanlarında yer verdiği kadınlar, erkek egemen uygarlığın ağırlığı altında ezilen ve bu ezilme sonucunda kadınlıktan çok "insan" olma yolunda savaş veren kişilerdir. Bahsedilen kadın kişiler, kendilerini anlamaya, tanımaya ve toplumda özgür bir yer edinmeye çalışırken toplumda var olan geleneksel kadın imgesiyle örtüşen ve çatışan yanlarını bulup "birey" yaratmaya çabalarlar; başka bir deyişle, salt dişliliğiyle benimsenen ya da cinsel obje olarak görülen genel görüşün dışına çıkarak birey olarak kendilerini ifade etme yoluna girerler. Yani "bölük pörçük var oluş malzemesinden tüm bir insan yaratmaya"¹⁶ uğraşırlar. Romanlarında hayatın değişik alanlarında geri kalan ve bunu hissederek bazen savaşmayı seçen bazen de buna boyun eğen kadın kişiler yaratan Ilgaz, kadının toplum içindeki konumu ve sorunlarını tematik olarak işleme yoluna gider. Romanlarındaki kişilerin çoğu kadındır ve romanlarda her sınıftan kadını görmek mümkündür: Köylü kadından şehirli kadına, orta hâlliden zengine, eğitimliden eğitimsiz, toplumsal, siyasî ve ekonomik bilinci olandan olmayana kadar hemen hemen her statüde kadın kişilere rastlanır. Başka bir deyişle, her kesimden kadının öyle ya da böyle toplumsal veya bireysel sorunları olduğunu göstermeye çalışan yazar, kadını toplumsal ve ekonomik düzlemde ele alır ya da denilebilir ki Ilgaz, kadın bir yazar olarak kadın konusunu işler ancak kadınlara biçilen rolü hiçbir zaman sadece karşı cinslerinin üzerine atmaz ve bu sorunu, toplumsal bir sorun olarak görür.

Ilgaz'ın kadın konusuna yer verdiği romanlarını tek tek değerlendirdiğimizde konu daha netleşecektir:

Genel niteliğine göre *Eşiktekiler* isimli romanın konusu, toplumsaldır. Mahiyeti bakımından romanın konusu ise şu şekilde verilebilir: 1950'li yıllarda İstanbul'un orta hâlliler çevresinde Dilârâ ve yakınındaki kişilerin günlük yaşamlarının bütün sorunlarıyla, yorgunluklarıyla ve sevinçleriyle anlatılmasıdır. Afet Ilgaz, *Eşiktekiler*'de günlük yaşamın içindeki insanların, özellikle kadınların, hayatlarına yer verirken ana izlek olarak şu

Makaleler: Aşlı Güneş - Onur Gülen, "19. Yüzyıl Romanında Kadın", *Parşömen*, C. 3, S. 2, Kış 2003; Emel Sönmez, "Türk Romanında Kadın Hakları", *Türk Kültürü Araştırmaları IV - V - VI*, 1966 - 1969, s. 19 - 70; Erendiz Atasü, "Kadın Yazar", *Dil Dergisi*, 2001 Mart; Ertuğrul Aydın, "1872 - 2002 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografyası", *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*, S. 65 - 66 - 67, Mayıs-Haziran - Temmuz 2002, s. 816 - 841; Melin Haser, "Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın", *Türk Edebiyatı*, S. 297, Temmuz 1998, s. 43 - 46.

¹⁶ Bu ifade, Erendiz Atasü'nün "Kadın Yazar" (*Dil Dergisi*, 2001 Mart, s. 45-48) isimli makalesinde geçmektedir.

görüşün peşindedir: Birey, bedensel gelişimini tamamladıktan sonra kafa yapısındaki gelişim sürecine girer ve bu da özgür düşünen ve bağımsızlığı arayan kişilerle olur.¹⁷

Kadın anlatıcının yer verildiği romanın hemen her yeri feminizminden izler taşır. Roman kişilerinden olan Dilârâ ve Fikret, sürekli kendileriyle hesaplaşma içerisinde olan ve özgürlüğü arayan, yer yer de savundukları görüşlerle birbirinden ayrılan kadınlar olarak verilir. Yer yer düşünceleriyle birbirlerinden ayrılırlar da ortak bir noktada birleşirler: Her ikisi de kadının gözüyle kadını okuyucuya sunarak kadınların ya da kadınlığın bazı yönlerine değinirler. Dilârâ, her cümlesi ile erkekler dünyasında kadınların bağımsızlığı ve eşitliğini savunan biri olarak karşımıza çıkarken, romanda büyük bir yer tutan Fikret'in günlük defterleri, onun gelişiminin ya da olgunlaşmasının göstergesi olarak verilir.

“Dişilikten, hiçbir şey olmamaktan, omuz çukurlarımıza değmiş solukların anısına yıllar yılı bağlı kalmaktan kurtulduğumuz gün, bizi sayacaklar. Dostça, kardeşçe, insanca –ama erkekçe değil- bakışlarla bizi kutlayacaklar.” (Eşiktekiler, s. 8).

Dilârâ'nın görüşlerindeki feminist söylemin etkisinin görüldüğü bu alıntıda, dişiliğinden ya da cinselliğinden soyutlanmış dost ve arkadaş kadın, toplumun bağımsızlığı ve ilerlemesi için erkeklerin yanında resmedilir. Ancak Dilârâ, bunun yanında şu düşüncelere de sahiptir:

“Yanımda erkek sevgilerinden, helebeni de birazcık ilgilendirecek cinste olanlarından söz açıldı mı, üzerime kadınlığının bütün ağırlığı çöker. Bir kadın vücudunun, bir kadın yaşayışının utancı altında ezilirim. Omuz başlarımdan, bacaklarımdan tâ ayak parmaklarıma kadar bir buruk sızı dolaşmağa başlar.” (Eşiktekiler, s. 6).

Dilârâ, çirkin olduğunu düşünse de bazı zamanlarda dişiliğinin farkında olduğunu ve bu farkındalığın sonunda da, belki kadınların yalnızca dişiliği ile ön plana çıkmasına tepkili olmasına rağmen kendisinin de bu özelliğine sığınışından belki de çirkin olduğu için, büyük bir utanç duyduğunu belirtmeden edemez.

Kendine has bir görüşü olan, yaşamasını bu görüşün etrafında düzenleyebilen kişilerin özgür olduğunu ve gelişimin ancak özgür düşünen kafalarda gelişim denmeye lâyık olacağını¹⁸ söyleyen Afet Ilgaz, romanın çeşitli yerlerinde hem Dilârâ'nın hem de Fikret'in ağzından izleği pekiştirmek üzere ana öрге ifadelerine sıkça yer verir:

“Öyle bir çağdayım ki, denenmiş veya denenmemiş yolların hiç birisinden ümit kesemem. Ağırlığı, utancı altında ezildiğim bu cinsin «sahip»sizliğinin vereceği utanç da var daha, onu da tatmadım. Bayırlarda yetişivermiş cılız ve kaba renkli kır çiçekleri kadar can sıkıcı olacağım o zaman. Benim olmıyan çevrelerin içinde bu çevrelerin insanlarıyla boy ölçüşürken, onların anlayabileceği bir cins yaşayışın savunmasını yapmam gerekecek. Onların karşısına sevgisiz, isteksiz, zavallı duygularla çıkmak istemem. ‘Çünkü bir kimse kendine yenene kul olur.’ ” (Eşiktekiler, s. 6).

¹⁷ Bireysel ve toplum halindeki gelişimin ana örgüleri ile gelişimin eğitim ve özgürlükle ilişkisi hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Afet Muhteremoğlu, “Eğitim-Gelişim-Özgürlük”, *Varlık*, S. 529, 1 Temmuz 1960, s. 12.

¹⁸ Daha geniş bilgi için bakınız: Afet Muhteremoğlu, “Eğitim-Gelişim-Özgürlük”, *Varlık*, S. 529, 1 Temmuz 1960.

“Son cümle, insanın özgür olup olmadığı hakkında kesin kararlar verdirecek cinsten bir yüz karası bence. Geceler ve gündüzler için birbirlerine teşekkür eden insanların sayısı azalmadıkça insan özgürlüğü üzerine yazılan kitapların sayısı artar muhakkak.” (Eşiktekiler, s. 27).

Romanın sonunda evlenme arifesinde olan Fikret ve evleneceği kişi ile aralarında geçen konuşma, kadının birey olma çabasının açık bir göstergesi olarak sunulur. Bu diyalog, romanın başından beri verilmek istenen düşüncenin özeti niteliğindedir:

“Nekadar sevinçli. «Tutsak kadın»lıktan, özgün genç kızlığa geçiş, nekadar baş döndürücü, güzel ve birdenbire oldu. Yüzünden, bedeninden, her türlü duyuşundan bir saat önceki tutsaklığın silinişini kutluyor. Bir ev, bir anne, bir baba. Herzaman bırakabileceği bir topluluk, bir yer var şimdi özleminde. Erkekler kadar özgür, onlar gibi «bırakabilen», «isteyici». Fikret otobüsün kalabalığına sırtını dönmüş pencereden bakıyor. Sarsıntıya karşı koymak için, ama aslında genişliyen bir özgürlüğün sınırları olan bacaklarını olduğu yerde birbirinden uzaklaştırıyor. Dayanma yüzeyini genişletiyor. Bir erkek kadar sağlam, sıkı güvenli bir duruşla olduğu yerde çivileniyor. Özgürlüğe doğru sarsıla sarsıla, ama mutlu bir hafiflikle ilerliyor.” (Eşiktekiler, s. 132).

Yazar, her anlamda eşitsizliğin engellenmesi ve kadın cinsinin ikincil konumdan kurtarılacak iş ve ev hayatlarında, sosyal mekânlarda en az erkekler kadar rol almaya haklarının olduğu görüşünü Fikret’in aynı hayatı paylaşma yolunda adım attığı kişi, nişanlıyla karşılıklı konuşmaları ile gözler önüne serer. Aynı şekilde Dilârâ’ya da şu sözleri söyleterek bir kadının gözünden kadın olmanın gerektirdiklerini ve zorluklarını anlatır:

“Ablamın (Fikret – ZY) en büyük talihsizliği, kendindeki sanat yeteneğini tanıdığı içindir, ilk bakışta. İkincisi, bununla birlikte kadın olduğu için. Üçüncüsü de kadın olmaktan artık hoşlanmamağa başladığı için. Kadın olmak demek, saf anlamıyla, baskı altına girmek için zindancısına yalışmak demek. Büyük bir cinsten olmak kabahatmiş gibi, ille de köleliklere vurulmak demek. Dünyanın düzeni uğruna numaralar yapmak, dolaplar çevirmek kolay mı? O kadar sevgi çokluğunu, yönetmeliklere tüzüklere, -insanlığın yönetmelik ve tüzükleri- sığdırmak, ömrünün sonuna kadar da, burada belirtilenler başkasını sevmiyormuş gibi görünmek?” (Eşiktekiler, s. 45).

Yazarın *Aşamalar* romanında ise okuyucu, iki farklı grupta yer alan kadınların yaşam mücadelesi ile karşılaşır: Birinci grupta yer alan kadınlar, toplumsal çürümüşlük karşısında savaş veren ancak attıkları her adım ile büyük bir boşluğa düşerek ağır ağır eriyen kadınlar; ikinci grupta yer alan kadınlar, hem ekonomik hem de ruhsal yönden bağımsızlıklarını kazanma yolunda mücadele veren, düzenin çarpıklığı karşısında kurtuluşu toplumcu harekete sığınarak bulan kadınlardır. Afet Ilgaz, bu romanda, birbirine zıt özellikteki kadınları verirken insanın insan olma yolundaki savaşını ve didinmesini gözler önüne serer. Romanda, 1970’li yıllarda, İstanbul’da, başta Sevda ve Gülsüm olmak üzere çarpık düzen karşısında savaş veren kadınlar ile savaşma yürekliliğini gösteremeyen kadınların hayata tutunma çabaları anlatılır. Sevda, romanda sözü edilen ilk gruptaki kadınların temsilcisidir. Yaşama ya da yaşadıklarına başkaldıramaz ve kendi iç dünyasında

Turkish Studies

kaybolur. Başkaldırıcıyı bilmediği ve genellikle susmayı tercih ettiği için de ölümü kurtuluş yolu olarak görür. Yazarın “çekingen yaradılışlı, beceriksiz ve yaşamaya yabancı” olarak tanıttığı Sevdâ, evli ve iki çocukludur; Edebiyat Fakültesi’ni bitirmesine karşın çalışmaz. Afet Ilgaz, burada evi, tutsaklığın sembolü olarak kullanarak Sevdâ’nın baştan hayata yenik başladığını okuyucuya hissettirir ve kadının, bir erkeğin gölgesinde mutlu olamayacağı sonucuna ulaşır; öyle ki Sevdâ’yı tanıtırken şu sözleri söylemekte sakınca görmez:

“Sevdâ üniversiteden arkadaşları olan bu kızların adlarını kayıtsızlıkla dinledi. Onların hepsi de başarısız, dalgın, şaşırtıcı ve gülünç bir öğrenci olan Sevdâ’ya karşın başarılı, ciddi, ne istediğini, ne yaptığını bilir kızlardı.” (Aşamalar, s. 27).

“Her zaman bir şeyleri düzeltmeye çalışır... Genç kızlığında yüzünde sivilciler vardı, onlar için ağladı, üzüldü, uğraştı... Sonra biraz kemikli burnunu ameliyat ettirdi... Sonra üniversiteye gitmek istedi... Her şeyi, her şeyi var... Nasıl oluyor da neşesiz ve mutsuz oluyor...” (Aşamalar, s. 30).

Sevdâ’nın tam karşısında ise Gülsüm vardır. Gülsüm, Sevdâ’nın aksine toplumun kendisine biçtiği rolü kabullenmeyen, yaşamı ya da yaşamdaki yerini sorgulayan ve her anlamda özgür olma isteği duyan bir kadındır. Öğretmen olan Gülsüm, Sevdâ gibi evlidir ve annedir.

Afet Ilgaz, *Eşiktekiler*’de olduğu gibi *Aşamalar* isimli romanında da bireysel gelişimin, toplum halindeki gelişimi de beraberinde getireceğini savunur ve ana izlek olarak da “kendine has bir görüşü olan, yaşamına bu görüşün etrafında şekil verebilen kişilerin özgür olduğu” düşüncesinin peşindedir. *Aşamalar*’daki kadın kişiler de, tıpkı *Eşiktekiler*’de yer alan Dilârâ ve Fikret gibi sürekli kendileriyle hesaplaşma içerisinde olan ve özgürlüğü arayan kadınlar olarak verilir. Sevdâ da Gülsüm gibi arayış ve savaş içindedir ancak bu arayış, Gülsüm’ün aksine bireysel bir arayıştır ve Sevdâ, ne kadar istese de bir türlü kendi ayakları üzerinde duramaz. Evliliğinde bulamadığı mutluluğu başka erkeklerde arar fakat başka bir erkeğin boyunduruğundan çıkıp bir başkasına sığındığı için yine mutsuzluğa ve çaresizliğe düşerek istediği kurtuluşa erişemez. Sürekli birileri için yaşayan Sevdâ, hayata karşı kararsızlığı ve güvensizliği içinde boğulur. Yaşam içindeki rolünü sorgulayan ancak bu sorgulayıştan eli boş olarak çıkan Sevdâ’nın ağzından şu cümleler dökülür:

“Ben kendi kendime çoğaldım hep. Tek başıma, büyük kalabalıklar olmaya çalıştım.’ diye düşünüyordu. ‘Babası istediği için okumuş, üniversiteyi bitirmişti. Annesi istediği için evlenmiş, kimse istemediği halde çocuk sahibi olmuş gene birileri, bu kez çok sayıda birileri –bunlar kimdi?- istediği için arabalı, daireli, Avrupa gezili, süslü, eşyalı bir ev kadını haline gelmiş, iyi bir evlât, iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir ev kadını, iyi bir... İyi bir, iyi bir... Ne kadar çok şeyim ben Yarabbi...’ diye düşünüyordu.” (Aşamalar, s. 83).

Sürekli sancı çeken ve sürekli kendi içinde düşünen Sevdâ, kendisini çepeçevre saran bu bunalımı kendi çabalarıyla aşmaya çalışır. Sevdâ’nın düştüğü en büyük yanlış, alıntıdan da anlaşılacağı üzere, kendisi için değil sürekli başkaları için yaşaması ve sözünü ettiğimiz başkalarını hayatının merkezine almasıdır. Öyle ki eşi Arif’te bulamadığı

Turkish Studies

mutluluğu yine başka bir erkekte, evli bir erkekte arar ve boşanmadan yazar Hakkı Kotar ile birliktelik yaşamaya başlar. Hakkı'nın vaatleri ile Arif'ten boşanan Sevda, aradığı mutluluğu o cephede de bulamaz ve bu sefer yine evli bir erkeği, Mehmet Meriç'i sığınış olarak görür. Aynı zamanda yazar, romanında aldatma, boşanma ya da evlilik dışı ilişkiye yer vererek mutsuz olan bireyin eşini aldatabileceği vurgusunu yapar. Başkaları için kendi kişiliğini kaybeden, hatta aşk uğruna dayak yiyen Sevda'nın "*Beni kuklaya çevirdi, ben kendim olmaktan çıktım... Gene de yaranamıyorum... Daha ne yapmalıyım, ne yapmalıyım...*" (Aşamalar, s. 531) şeklindeki yakarışı ve çaresizliği ile karşılaşılır. Yazar, burada, kadına yönelik şiddetin sadece soysso-ekonomik açıdan düşük kişilerin maruz kaldığı bir durum olmadığını ve şiddetin, zengin fakir, eğitilmiş eğitimsiz, genç yaşlı, güzel çirkin, herkesin, her an maruz kalabileceği bir durum olduğunu vermek ister. Öyle ki, eğitilmiş bir kadın olan Sevda gibi, yine başka eğitilmiş bir kadın olan Doktor Ferda da Mehmet Meriç tarafından şiddet görür. Kaldı ki Mehmet Meriç de bahsi geçen kadınlar gibi eğitilmiştir, bir yazardır. Ne yaparsa yapsın bir türlü aradığı huzura kavuşamayan Sevda, attığı her adımla büyük bir boşluğa düşer; kurtuluşu ve huzuru ölümden bularak bir otel odasında intihar eder. Roman boyunca kendini yalnız hissedişleriyle öne çıkan Sevda, ölümlerinde de yalnızdır. Kendine has düşünceleri olan Gülsüm, Sevda'nın aksine ekonomik bağımsızlığını kazanmış, bunun yanında ruhsal bağımsızlığı için de mücadele eden ve çabalarını toplumcu hareket yönünde kullanarak kurtuluşa doğru ilerleyen güçlü bir kadın olarak resmedilir. Gülsüm de Dilârâ ve Fikret gibi ataerkil yapı içinde kadınların haklarını ve bağımsızlık mücadelesini dile getirir; başka bir deyişle, Gülsüm'ün düşünceleri de feminist söylemden izler taşır. Gülsüm'ün ve yer yer de Sevda'nın düşünceleri, izleği pekiştirmek için verilen ana örneklere ifadeleridir:

"Kendini savaşa giden ve kazanıp kazanmayacaklarına dair hiçbir şey bilmeyen ama bu savaşın coşkusu, korkusu ve telâşi içinde olan askerlere benzetiyordu." (Aşamalar, s. 10).

"Bakla pişirmeden de olmuyordu. Çünkü baklayı tam kıvamında rengini kaçırmadan pişirebilmenin en önemli bir «kadın»lık ölçüsü sayıldığı bir ortamda yaşamak zorundaydı." (Aşamalar, s. 190).

Yazar, kadınların, toplumun dayattığı rolü oynamak zorunda kaldıklarını ve bunun sancılarını çektiklerini roman kişileri üzerinden verir ve aynı zamanda kadınlardan bu maske ile yaşamalarını istediği için toplumu eleştirir. Örneğin, ikinci alıntıda Sevda'ya "kıvamında bakla pişirmenin kadınlık ölçüsü sayıldığı bir düzende yaşadıklarını" söyleten yazar, kadının yalnızca evde ve ev işlerinin içinde görülmesini ya da algılanmasını eleştirir.

"Gülsüm böyle bir çevrede nasıl mutlu olunabileceğini düşünüyor. Böyle bir ortamda... Okulda bu çevre, sokakta da, çarşıda da, her yerde, her yerde... Bu insanları değiştirmek gerek, bu kadınların ağızına zevk, eğlence sözlerinden çarpıtılmış aşk sözlerinden ve öykülerinden önce «çalışma» ya da buna benzer saygıdeğer sözler vermeli, şarkılarına katmalı, giysilerinin ışığını azaltmalı, yüzlerinin parlaklığını silip yerine daha insanca, daha doğal bir renk getirmeli... Çevredeki insanların hepsini değiştirmeli... O zaman çalışmak da yalnız kalmak da, buna benzer bütün insanca zorluklar da daha az zor olurlar..." (Aşamalar, s. 559).

Turkish Studies

“Bizde kadın duyguları, kadın düşünceleri feminist aşamayı geçmeden boğulmuş ve şimdi de gelip «devrim» çalkantılarına dayanmıştır. Burjuvazi kadınla erkeği karşı karşıya getiriyor, diyorsunuz, doğru ama aynı burjuvazi erkeği kadının karşısına çıkarmıyor mu? Feminist aşamaları yapmayan, duygu ve düşüncelerinde hâlâ köleliği ve bağımlılığı taşıyan, kendini yalnız ve güvencesiz duyan kadınları nasıl devrimde erkeklerin yanına çekeceksiniz? Onlar alabildiğine ekonomik özgürlüklere de sahip olsalar parayı ne için, kimin için harcayacaklarını bilmek istiyorlar. Yaşamalarında sevilen bir erkeğin bulunmasını, onun dostluğunu, arkadaşlığını, yakınlığını arıyorlar, cinsel doyum arıyorlar. Bunları toplumsal baskılar ancak «evlilik kurumu» içinde gerçekleştirebilme olanağı veriyor kadınlara. Bu sınırı çiğneyen, bu yasalara başkaldıranlar sınırsız acılar çekmek, güçlü olmak, tıpkı kendisini baskılar altına alan düzenin silahlarıyla aynı silahlarla silahlanarak güçlü olmak zorunda kalıyorlar. O zaman duyguları yaralanıyor, sağlık ve içtenliklerini yani asıl doğal güçlerini yitiriyorlar.” (Aşamalar, s. 588-589).

Kadının, erkek gibi, hem evde hem sokakta hem de çalışma hayatında aktif duruma getirilmesi ve geri planda kalmaması gerektiğini düşünen yazar, yukarıda verilen ilk alıntıda Gülsüm’e “kadınların ağzına aşk sözcüklerinden ya da hikâyelerinden önce çalışma gibi saygıdeğer sözlerin verilmesi gerektiğini” söyleterek kadını dışılığı ile öne çıkaran zihniyetin eleştirisini yapar. Yazar, romanın bir yerinde de roman kişilerinden Doktor Ferda, Mehmet Meriç’in eşi, ve annesi Nesteren Hanım’ın şu şekildeki konuşmalarına yer vererek kadına daha çocukken toplum tarafından dayatılan rolün yanlışlığından bahseder:

“Çocuklara böyle «cinslerini belirtici oyuncaklar» alınmasından yana değilim. Çok sakıncalı. Onlara daha küçükken kadınca köleliği, evişlerine ve mutfığa...’

‘Aman aman aman!...’ diye dudağını büktü annesi, kızgınlıkla ona baktı. ‘Oyuncakların ne kabahati varmış! Bir kadın kendi değerlerini savunmasını, kendi özgürlüğünün kavgasını yapmadıktan sonra?’

Nesteren Hanım bir öğretmen emeklisiydi ve bütün Atatürk dönemi öğretmen hanımlarda görülen o özgür ve bağımsız düşünceye¹⁹ bütün yaşamı boyunca bağlı kalmış, sahip çıkmaya çalışmıştı. Kendisini kadın özgürlüğü ve bağımsızlığı konusunda hiç kuşkusuz bir öncü, bir çilekeş, bir devrimci saymasına hiçbir şey engel olamazdı. Kocasını da tıpkı Halide Edip Hanım’ın Salih Zeki’ye yaptığı gibi,

¹⁹ Kemalizm kadınlardan, cinselliklerini bir kenara atıp, modernleşme sembolleri olarak kamusal alanda görünürlük üzerinde durmalarını ve ayrıca Batılı kadınlar gibi de kamusal alanda uçarılıklar, hafifmeşreplikler yapmayıp, erkeklerin sakın, temiz, besleyici, asexual eşleri olmalarını istemişti. Bu yönde yeni bir orta sınıf eliti yaratarak öğretmenler, devlet memurları, bürokratlar gibi eğitilmiş gruplara özellikle yüksek statü sağlayan Cumhuriyet rejimi, eğitime verdiği ayrıcalıklı yer ile kadınlara, geleneksel cinsiyet düzeninin dışına adım atmak için imkân sağlıyordu. Böylelikle öğretmenlik mesleği kadınlara açıldı.

Daha geniş bilgi için bakınız: Ayşe Kadioğlu, *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi – Türkiye’de Demokratik Açılım Arayışları*, Metis Yayınları, İstanbul 1999; Hülya Osmanağaoğlu Bilmiş, *1988-1990 Yıllarında Dünya Değişirken Türkiye’de Sosyalist Feminizme Kaktüs’ten Bakmak*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006; N.V. Os, “Osmanlı Müslümanlarında Feminizm” (Editör: Mehmet Ö. Alkan), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

başka bir kadınla ilgisi olduğunu duyar duymaz bıraktı. Onu hâlâ sevdiğini kendi kendinden bile saklar, bunu düşünmekten korkar, çekinir ve bu yüzden de kocası için son derece sert ve kaba bir dil kullanırdı.” (Aşamalar, s. 292).

1923 yılında Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte yeni bir toplum ve kültür yaratma gereği ortaya çıkar ve bu yeni toplum ve kültürün devletin formüle ettiği amaçlara uyum gösterebilecek nitelikte olması gerektiği savunulur. Cumhuriyet’in başlangıcında asker, bürokrat ve aydın gibi devlet elitleri ulus, kimlik, uyum ve yeni rejime sadakat gibi kavramları ön plana çıkararak, bu kavramlara önemli anlamlar yüklerler. Dolayısıyla yeni toplum ve ulus projesinin öncü aktörleri olarak asker, bürokrat, aydın ve kadınlara önemli görevler düşer. Cumhuriyet ile birlikte üç proje gündeme gelir: Birincisi ulusal kimlik oluşturmak, ikincisi çağdaş toplumlar ailesinde yer almaya müsait siyasal bir yapı belirlemek ve modernleşme yolundaki adımları hızlandırmak için gerekli adımları atmak, üçüncüsü ise kadın meselesi. Dolayısıyla hem Osmanlı’da hem de Cumhuriyet döneminde feminizme esas rengini veren “kadın” olgusu olmuştur. Temel olarak kadınların ezilme ve eşitsizlik ilişkileri üzerine kurulu feminist hareket, belli sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik koşullarda farklı biçimlere bürünür. Temelde birey olarak kadının, iradesi, görünürlüğü ve hakları ile ön plana çıkması olan feminizm, aslında, kadınların geleneksel rollerini modern biçimler içinde sürdürmesini sağlamayı amaçlar.²⁰ Kızı Söğüt’ün mutfak eşyalarını içeren oyuncaklarla oynadığını gören Ferda, “kadının işinin evde ya da mutfakta olması gerektiği” mesajını verdiği düşüncesiyle kızının bu oyuncaklarla oynamasını istemez. Kızının da kendiyi aynı kaderi paylaşacağını endişesini duyar; çünkü kültürlü ve eğitilmiş bir kadın olan Ferda, eşi Mehmet Meriç tarafından dayak yer ve hem ev hayatında hem de sosyal hayatta aktif, eğitilmiş, çağdaş ve saygı gören bir kadın olmasına rağmen Mehmet Meriç tarafından her davranışı eleştirilir. İşte Nesteren Hanım’ın “asıl bir kadının kendi değerlerini savunup kendi özgürlüğünün kavgasını yapmasının gerekli olduğunu” söylemesi de Ferda’nın bu durumuna göndermedir. Öyle ki o çağda eğitilmiş ve değerli bir kadının hâlâ dayak yediğine inanamayan ve bunu çağ dışı bir hareket olarak bulan Nesteren Hanım, bütün yaşadıklarına rağmen eşine sesini çıkarmayan, eşi tarafından özgürlüğü kısıtlanan, üstelik aldatılan ve aldatıldığını bilen Ferda’yı anlayamaz. Kız çocuklarına, cinsiyet kavramını hatırlatarak farklılığını gösterecek olduğu düşüncesiyle Söğüt’ün bu tür oyuncaklarla oynamasını istemediğini belirtmesine rağmen Ferda, eğitilmiş olmasına ve feminist söylemin etkilerini taşımasına rağmen içinde bulunduğu haksızlığa çocuğu için ses çıkaramaz. Yazar, bu noktada, kadının her şeyden önce bir anne olduğunu belirterek okuyucuyu, kadının kendinden önce düşünmesi gereken kişi ya da değerler olduğu gerçeğiyle baş başa bırakır. Burada içsel güdü olarak tarif edilen ve kadına yüklenen “anne” rolünü “kadınlığından” üstün tutan bir kadınla karşılaşıyoruz. Ferda, evliliğindeki mutsuzluğu veya boşluğu kızıyla doldurarak bu durumun üstesinden gelmek için çaba gösterir ve sabreder. Oysa aynı romanda Ferda gibi evliliğinde mutsuz olarak verilen Sevda, boşluğunu başka erkeklerle doldurmaya çalışır; hatta bu uğurda çocuklarının varlığını dahi unuttur. Aynı romanda iki farklı kişilik çizen yazar, hem eğitim hem de ekonomik seviyeleri aynı olan kadınlarla karşılaştırır bizi: Sevda kocası tarafından saygı duyulan, eğitilmiş, ekonomik yönden iyi durumda olan bir kadındır fakat Ferda

²⁰ Daha kapsamlı bilgi için bakınız: Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

ekonomik özgürlüğü elinde olan eğitimli bir kadın olsa da kocası Mehmet Meriç tarafından saygı duyulmayarak şiddet görür. Buna rağmen, mutsuzluğunu dışarıda değil, kendi içinde ve kızıyla birlikte çözmeye çalışır. Yazar aynı koşulda verdiği bu iki kadını farklı yollara sürükleyerek onlara farklı sonlar yazar: İçindeki boşluğu başka erkeklerle dolduran Sevda, romanın sonunda intihar eder, belki de yazar tarafından cezalandırılır; mutsuz olmasına rağmen sabreden Ferda'yı da mutlu olabileceği bir birlikteliğe götürür, bir bakıma ödüllendirir.

Romanda Sevda ve Gülsüm dışında başka kadınların öykülerine kısa da olsa yer verilir. Örneğin, üç çocuğuna ve kaynanasına bakmak zorunda bırakılan Sevda'nın yardımcısı Hidayet Hanım; bir köyde doğan ancak "köylerindeki kızlar gibi düşünmeye, davranmaya, onlar gibi küçük amaçlar edinmeye, küçük düşler kurmaya" yanaşmayarak köyüne "yabancı" kalan ve İstanbul'a yerleşerek düzenin çarpıklığı içinde kaybolan Nurten ve Nursen kardeşler; Mehmet Meriç'in kendisini Sevda ile aldattığı doktor olan eşi Ferda üzerinden de kadının toplum içindeki yeri konu edilir.

Afet Ilgaz'ın kadına yer verdiği romanlarından bir diğeri de *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*'dir. On üç yaşındaki bir kızın tuttuğu günlüklerden oluşan romanda, bahsi geçen kız ve onun annesinin öyküleri anlatılır. Roman kişilerinin isimlerine yer verilmeyen eserde, evlilik, annelik ve özgürlük hakkındaki düşünceler "anne" olarak geçen bilinçli ve çağdaş bir kadın olarak tanıtılan "anne"nin penceresinden okuyucuya verilir:

"Anneme bakarsanız her çiftte kadın kusursuzdur, erkek ise sonsuz ve sayısız kusurlarla doludur. Bu yüzden kadınlar bağımsız yaratıklar olmalı ve artık kendi kusurlarını taşımaya başlamalıdır. Bunun zamanı gelmiştir ve bu böyle sürüp gitmemelidir. Çünkü kadınlara güvenen erkekler kendi kusurlarını hiç düzeltmemektedirler ve dünya bu yüzden daha az kusurlu kadın ve erkek gücünden yararlanma fırsatını kaçırmakta; kusursuz kadınlardan da pek öyle fazla yararlanamamaktadır." (Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi, s. 25).

Zeki, okumuş ve gelişmiş pek az sayıda kadının yukarıda bahsedilen mantığı kavrayabildiğini söyleyen roman kişisi, kadının, erkeğin kusurlarına göz yumduğunu, bu nedenle de erkeğin, kusurlarını düzeltmek için çaba harcamadığını söyler ve kadınların her yönden bağımsız olmaları gerektiğini vurgular. Aynı zamanda çok az kadının yenileşmekte ve değişmekte olduğunu, bu kadınların sayısının artması gerektiğini savunan yazar, toplumda var olan cinsiyet ayrımını gözler önüne serer:

"Daha soğukkanlılıkla kabul etmişti yalnız kadın olmanın, yeni savaflara başladığı şu günlerdeki zorluklarını." (Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi, s. 28-29).

"Pek az kadın benim gibi yenileşmekte ve değişmekte, yavaş yavaş kendine, kendi kendine oluşmakta olabilirlerdi. O kadınları selamlıyordum içimden sessizce. Bana zeki ve bilge bakışlarıyla gülümsüyorlardı bu kadınlar. Güzel vücutlarından, özgün giyinişlerinden, zenginleşmiş duygularından, acı ve mutluluklarından bana dalga dalga dostluk ve sevgi yolluyorlardı ve yanlarındaki erkekleri onların değerini bilen, onların değersizliklerini de bilen ve gülümseyen zeki bakışlarla gizlice süzüyorlardı." (Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi, s. 102).

Turkish Studies

Alıntılardan anlaşılacağı üzere, toplumda cinsiyet ayrımı, toplumun kadına ve erkeğe yüklediği değerleri veren yazarın, sözünü ettiğimiz diğer romanlarında olduğu gibi bur romanında da eleştiri oklarının hedefi olur.

Sendika romanında ise, çocukları ile yaşam savaşı veren yalnız bir kadınla karşılaşılır. Bu romanda yer alan üç çocuk annesi Nezihe de tıpkı *Aşamalar*'da yer alan Gülsüm gibi belirli bir amaca hizmet eder. O da tıpkı Gülsüm gibi öğretmendir. Bir özel okulda öğretmenlik yapan ve üç çocuğuna yalnız başına bakan Nezihe, okulunda kurulan sendikada görev alır. Eşinden boşanmayan ancak ayrı yaşayan Nezihe, bu durumu kabullenen güçlü kişiliğiyle tanıtılır:

“Benim artık evimin içinde bir erkeğe bir saniye bile dayanıklılığım olamaz. Alıştım yaşamımın, evimin, duygularımın ve düşüncelerimin efendisi olmaya...” (*Sendika*, s. 19).

Büyük ölçüde erkeğe bağımlı olarak nitelendirilen genel görüşün aksine, çalışarak çocuklarına tek başına bakan ve hem ekonomik hem de ruhsal bağımsızlığını kazanmış bir kadın olarak verilir. Aynı zamanda her alanda olduğu gibi çalışma hayatında da geri plana itilen kadınların aksine o, öğretmenlik yaptığı özel okulda açılan sendikanın yakından takipçisi ve destekleyicisidir; başka bir deyişle, çalışma hayatında da aktif bir kadındır.

Ilgaz'ın sözünü ettiğimiz romanlarındaki kadın kişiler, ya eşleri olmayan ya da eşlerinden ayrılmış ve her yönden bağımsız olma mücadelesi veren, bazen de bu mücadeleyi veremeyen, kadınlardır. Romanlarında kadının hem ailedeki hem de toplumdaki yerini sorgulayan yazar, çoğunlukla aydın kadının geleneğe başkaldırışını dile getirir. Merkez sorunun erkeğin egemen olduğu toplumda kadına bakışın olduğu romanlarında, hayata tutunmayı başaran ve bunu başaramayan kadınlar karşımıza çıkar. Bu kadınları ortak bir paydada birleştiren ise, erkek egemen toplumun neden olduğu baskıdır. Ilgaz, erkek zihnindeki kadın imajını da çoğu romanında gözler önüne sererek eleştirir. Örneğin *Eşiktekiler*'de Fikret ve nişanlısının şu diyalogları dikkat çekicidir:

“- Oysa, diye düşüncelerini açıklıyor, çoğu kadınların bir tek ülküsü evlenmek. Evlendikten sonra, bütün işlerini yapmışların rahatıyla yan gelip yatıyorlar.

Baytar önce, misafirliklere alışkın bir ev erkeği gibi, «Evet» diyor. Sonra Fikret'in sevdiği ve korktuğu bir dikbaşlılıkla:

- Peki, başka ne yapsınlar? diye soruyor.” (*Eşiktekiler*, s. 127-128).

Fikret'in nişanlısı, kadının en önemli işinin evinde olduğu görüşündedir. Yazarın amacı, kadına yüklenen ev hanımlığı imajının eleştirisini yaparak kadının ev dışında sosyal hayatının olması gerektiğinin de vurgusunu yapmaktır. Kadın, ev hanımlığı imajı dışında erkek zihninde cinsel bir obje olarak da yer edinir. Erkeğin kadını, bir birey olarak değil de cinsel bir obje olarak algılaması yazarın eleştiri oklarının hedefi haline gelir.

Afet Ilgaz, bahsi geçen romanlarda, kadının sosyal hayat içinde karşılaştığı ve aşmaya çalıştığı meselelere, çalışma hayatı içindeki mevcudiyetlerine, kadın-erkek ilişkilerine değinerek ataerkil anlayış çerçevesinde hem kadının erkeğe bakış açısını hem de erkeğin kadına bakış açısını verir. Bu bakış açısını verirken de yaşadığı sorunların farkında olan ve haklarının savunucusu kimliği ile karşımıza çıkan çoğu feminist kişiler

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

yaratma yoluna gider. Ayrıca kadınların hepsi eğitim görmüş kadınlardır. Yazar, burada, özellikle eğitilmiş kadınları seçerek eğitim sisteminin sorgulanması gerektiğinin de vurgusunu yapar ve eğitim görmüş bazı kadınların da yanlış davranışlar sergileyebileceği gerçeğini dile getirir. Bunun yanında romanlarda bahsedilen kadınların hemen hepsi, anne rolü ile karşımıza çıkar. Ilgaz, kadına anne olma özelliğini yükleyerek belki de ona bu rolünü hatırlatmak ister. Yazarın bahsedilen romanlarında kadın, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bir birey olarak toplumda kendine yer edinme çabası içindedir.

• EVLİLİK KURUMU VE İŞLEYİŞİNDEKİ SORUNLAR

Bense, «aşk»sız bir büyük kadın olmaya karar vermiştim (Sevdikleri erkeklerin kollarına «yuva» vurgunu, pembe beyaz dilberler girsin.).²¹

Afet Ilgaz

Tanzimat ile birlikte her alanda önemli değişiklikler yaşayan Osmanlı Devleti, büyük bir değişimin içine girer. Bu geçiş sürecinde sosyal yapı içinde aile kurumunun ve kadının yaşadığı değişim hiç şüphesiz önemlidir. Tanzimat'tan günümüze ele alınan önemli temalar arasında kadının toplum içindeki yeri kadar evlilik kurumu ve işleyişindeki sorunlar da vardır. İşte Afet Ilgaz, romanlarında evlilik konusuna da yer verir ve evliliğin birbirini iyi tanıyan insanlar arasında kurulması gerektiğini savunan yazar, bu düşüncelerini romanlarına da yansıtır.

Ilgaz'ın romanlarındaki evlilikler, sorunlarla ve sıkıntılarla iç içe yürür; başka bir deyişle romanlarında çizdiği evliliklerde yolunda gitmeyen bir şeyler vardır. Evlenmemiş olan kişilerin ise evlilikle ilgili düşüncelerinde olumsuz bir yaklaşım söz konusudur. Yazar, şartlanmalarla ya da zorlamalarla yapılan evliliklerin bireyi mutsuz ettiğini, hatta özgürlüğünü kısıtladığını ve bireyin giderek yalnızlaştığını savunur. Hem erkeğin hem de kadının evlilik rolüne tutsak edildiğini göstermek için de evliliği daha çok olumsuz tarafları ile ele alır ve okuyucuya sunar. Yazarın romanlarında yer verdiği çıkmaza giren evliliklerde, genellikle mutsuz olan ve isyan bayrağını kaldıran kadındır. Öyle ki romanlarda ruhen boşluğa düşen, intihar eden ya da boşanan çoğunlukla kadın kişilerdir. Yazar hemen hemen her romanında okuyucuya, eşlerin birbirine sadık kalmadığı ya da evliliklerini sürdürseler bile birbirlerinden ayrı yaşam süren evlilikler sunar ve okuyucuyu mutsuz olan her bireyin eşini aldatabileceği gerçeği ile baş başa bırakır.

Ilgaz, evlilikle ilgili düşüncelerini ve bu kurumdaki bozulmaları roman kişileri üzerinden verir. Her iki cinse de, hem kadına hem de erkeğe, farklı sorumluluk ve roller yükleyen evlilik kurumunda kadın, ataerkil anlayışa göre ikincil konumdadır:

“Adı Dilârâ olunca insan, Cerrahpaşa ile Etyemez arasındaki yokuşa sıralanmış tahini boyalı, çifte merdivenli evlerde; esmer, şefkatli, ağırbaşlı bir erkeğin işten dönüşünü bekliyerek dantel örmeli.” (Eşiktekiler, s. 5).

²¹ Afet Ilgaz, *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*, FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987, s. 7.

Eşiktekiler'deki Dilârâ'nın bu sözleri, ataerkil anlayışça ikincil konumda kabul edilen kadının, erkeğe bağlı olmamak ve onun idaresinde hareket etmemek için evliliğe olumsuz bakışının ifadesidir. Dilârâ, evliliğin ona yükleyeceği ev hanımlığı statüsüne düşmemek için evlilik kurumunu reddeder ve bir erkeğe bağlanmamak için de yaşça kendisinden çok büyük olan, bazıları evli, erkeklerle flört eder:

“Ben kendi kendime yetecek anlamdayım ama diğer kadınlara benzer yaradılışımdaki amacı da gizliyemem. Evlenmem de, bu böyle olduğu için şarttır.” (*Eşiktekiler*, s. 45).

Yazar, evlilikle ilgili görüşleriyle Dilârâ'dan ayrılan Fikret'in bu sözleriyle evliliğin toplumda bir zorunluluk hâline getirildiğini de gözler önüne serer. Romanda, evlilikle ilgili düşünceleriyle birbirinden ayrılan iki kadının farklı bakış açılarıyla karşılaşılır:

“Sevda, evlilik lâflarıyla tıka basa doyduktan sonra, dünyaya tapan, insanları canlarının içine sokmak isteyen, ev işlerine, hele kocalarına bayılıyormuş gibi görünen evli kadınlar gibi rahatsız.” (*Eşiktekiler*, s. 8).

Dilârâ, evliliğin erkeğe kölelikten başka bir şey olmadığını, üstelik kadına saygınlığını ve değerini unutturduğunu düşünerek evliliğe önem vermeyen kişiliği ile sunulur. Öyle ki romanın bir yerinde yazar, evliliklerde her zaman kadının alttan alan ve fedakâr, sadık olan taraf olması gerektiği yaygın görüşünü Dilârâ'nın ağzından alaycı bir dille eleştirir:

“Sonra hani bilir misiniz bir genç kadın olmanın tadı ne eşsiz bir sevinç kaynağıdır. Bir evi yönetmekten başka, kocasının dışarıdaki kadınlarla olan ilgisini sezip yine de ona azizeler gibi anlayışlı davranmak (Topuz yapılmış düz saçların hakkını vermeli), yahut bunları hiç anlamıyormuş gibi görünmek (vaktiyle gezip tozmaya özendiği adamların günah nedir bilmiyen melek karıları gibi) insana ne soylu güzellikler verir.” (*Eşiktekiler*, s. 111).

Yazar, kadın anayasası hâline gelen görme, duyma, konuşma mantığının eleştirisini yapar ve evlilikte kadına biçilen rolün yanlışlığı üzerinde durur. Evliliğe olumsuz bakan ve evlenecekse bile erkeğe köle olunmamasının gerekliliğini savunan Dilârâ'nın aksine Fikret, her kadının evlenmesi gerektiğini düşünen ve evliliği arzulayan, hatta yirmi yaşını doldurmadan evlenmeyi planlayan (*Eşiktekiler*, s. 36) bir kadındır. Öyle ki evlilikle ve evleneceği erkeğin taşınması gerektiği özelliklerle ilgili görüşlerini maddeler hâlinde günlüğünde, kadınca düşünceleriyle, dile getirir:

“1- Bu adamın karşısında, olduğumdan daha güzel görünmeyi ister miyim? 2- Sabahları uyandığımda, onun düşüncesiyle birlikte ağzım yapış yapış oluyor mu? 3- Evli kadınlarla birlikte, onların alışık oldukları bir konudaki konuşmalara katılabilir miyim? 4- Kumaşları seyretmeyi, onları önemli bir konu yaparak satıcılarla pazarlıklara girişmeyi canım ister mi? –Yoksa çırılçıplak kalmayı mı isterim?” (*Eşiktekiler*, s. 44).

Önceleri aşk evliliği yapmayı düşünen Fikret, yıkıcı aşk tecrübesinden sonra (*Eşiktekiler*, s. 30-40) mantığıyla hareket etmeye karar verir. Bu acı tecrübeden sonra evliliğe bakış açısı değişen Fikret, bir evlilikten beklentilerini şu şekilde sıralar:

Turkish Studies

“1- O seni herkesten önce sevmesini bilmişti. Sen çarpık bacaklı, kara bir maymun ve o güzelken. 2- Onu tanıyorsun. Güzel tarafları olduğunu biliyorsun. 3- Sen büyümeğe yüz tutmuşken, o da herkes gibi alelâde kalacağını biliyorken, seni sevmekten kaçınmadığına bakılırsa korkusuzluğuna da diyecek yok. 4- Bu evliliğe sanatın için katlanmalısın. 5- Kalbin rahat ve boş kalmalı. 6- Akrabalara dostlara kapılar kapansın. 7- Sen erkekler ve kadınlar konusunda atıp tutmalarını içinde saklayamazsan ve şu bir yılda değiştirdiğin bunca erkekten biriyle olan ilgin duyulurverse, hapı yuttun demektir. İnsanca bir mutluluktan ümidini kes. 8- Büyük adamların karılarının içinde hiç suya sabuna dokunanı var mı? Senin kocan da ev kadınları gibi, eşyalara vurgun olmalı. 9- Senin için çok acı çekti. Ona armağanını ver.” (Eşiktekiler, s. 53).

Fikret'in saydığı son madde, Fikret'in “fedakâr kadın tipi”nden olmadığını düşündüğü Dilârâ'yı şaşırır:

“İşte bu son cümlelerin nasıl yazıldığına –hadi bir kere yazılmış diyelim- nasıl olup da hemen karalanmadığına şaşım. Ablam öyle, hayatlardan, duygulardan, düşüncelerden armağanlar veremez. «fedakâr kadın» tipinden değildir o. Kendini, «çocuğunu büyütmeğe uğruna» da olsa, kocasını saymak için de olsa, pek öyle sıkıntılara sokamaz.” (Eşiktekiler, s. 53).

“Erkeğim olacak adama, çarşıların, sokakların, sinemaların, bütün değişen hayatın en orta yerinde secdeye gelerek şükretmeliyim. Onun dizlerinin dibine oturmam, gözlerine korku ile bakmam, elbiselerine sürtünmem gerek.” (Eşiktekiler, s. 73).

Bu sözlerle, evleneceği adama köle bağlılığı ile bağlanabilmeyi savunan düşüncenin aksine Dilârâ, bir erkeğin kadına köle olması gerektiğinin vurgusunu yapar. Fikret, bütün bu arayışlar ve sorgulayışlar neticesinde evlenmeye karar verir ancak evliliğin kadınların özgürlüğünü kısıtladığı ve boyunlarına bir tasma taktığı görüşünde olan Dilârâ, “okumuş, kültürlü, zeki ve güzel” olarak nitelendirdiği Fikret'in bu isteğini anlayamaz. Fikret, evliliği “hür olma” (Eşiktekiler, s. 64); başka bir deyişle anne ve babanın himayesinden ayrılma arzusuyla istemektedir. O, Dilârâ'nın aksine, evliliğe özgürlük gözüyle bakar ancak bunu arzularken başka bir erkeğin boyunduruğu altına gireceğinin de farkındadır. Romanın sonunda ise okuyucu, evleneceği kişinin kendisine istediği özgürlüğü veremeyeceğini düşünen ve onu bırakarak, kendi özgürlüğüne doğru adım atan bir Fikret ile karşılaşır.

Ilgaz'ın *Eşiktekiler* romanında, evliliği sorgulayan, evlilikten beklentilerini dile getiren iki bekâr kadının görüşleri ile karşı karşıya gelinir. Yazarın evlilik kurumu ve işleyişindeki sorunları konu edinen diğer romanlarına baktığımızda çoğunluğu evli çiftlerle karşılaşılır ve *Eşiktekiler*'e evlilikle ilgili düşüncelerin yer aldığı hazırlık kitabı gözüyle bakılabilir. Zira yazarın diğer romanlarında, ya evli ya evli olmasına rağmen birlikte yaşamayan ya da boşanmış çiftler görülür.

Evlilikte çiftler arasındaki uyum, yani denklik, evlilik kurumunun en önemli özelliklerinden biridir. Evli çiftler arasındaki sevgi, saygı ya da zevk ortaklığının bozulması mutsuz evlilikleri ve bunun sonucunda da aldatmaları doğurur. Romanlarında buna da değinen Ilgaz, *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*'nde romanın anlatıcısı on

üç yaşındaki kız, “erkek denen problemle uğraşmayı hayatı için fazlalık ve yorgunluk” (s. 60) olarak kabul eden annesinin, kendinden yaşça çok küçük bir erkekle evlenmesi karşısında düşüncelerini şu şekilde dile getirerek evlilikte denklik meselesinin önemini vurgular:

“Kendi yaşında bir adamı düşünsem ya da benden yaşlı... Bir de üstelik onunla evli olduğumu! İşte her şeyin bitmesi demektir bu. Her şeyin önüne demir bir çizginin çekilmesi demektir bu. Düşlerimin susturulması, vurulması, kanatılmasıdır.” (Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi, s. 139).

Küçük kız, evlenmeden çocuk sahibi dahi olan annesinin²² kendinden yaşça küçük bir delikanlıyla evlenmesi karşısında büyük bir şaşkınlık yaşar. Çünkü annesiyle evlenmeyen ve kendine soy ismini annesinin zoruyla veren babasının onlara yaşattığı üzüntüler ve sıkıntılardan, erkeklere ve evliliğe karşıdır:

“Bizi yapayalnız bırakmaktan hiç rahatsız olmayan, bana soyadını bile annemin zoruyla veren, çılgın gibi para harcadığı halde bizim yoksulluğumuza gözünü yuman, gencecik, güzel annemi, toplumun ağzına nikâhsız çocuk doğuran bir kadın olarak itiveren ve sonra da seyrine bakan bu adamı ben sevmiyordum, annemin sevgisine de akıl erdiremiyor; annemi de mazohist duygularla sakatlanmış bir zavallı olarak küçümsüyordum.” (Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi, s. 33).

Görüldüğü gibi *Eşiktekiler*'deki Dilârâ gibi evlilik kurumuna pek sıcak bakmayan küçük kız, evliliği “düşlerin susturulması” olarak görür ve tıpkı Dilârâ gibi evliliğin kadının özgürlüğünü kısıtlayacağı görüşünü savunur. *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*'nde olduğu gibi *Sendika*'da da üç çocuğuna bakan yalnız bir kadınla karşılaşılır. Burada verilen Nezihe, evli olmasına rağmen eşinden ayrı yaşar ve diğer kadın kişilerin aksine o, hâlâ evliliğinden ve kocasından yana umutludur.

Aşamalar'da ise yazar, “Mutluluklar sürekli olmuyordu sözün kısası ve arkasından hemen ağırlık derecesi değişik olmakla birlikte mutlaka bu mutluluğun bedelinin ödenmesi gerekiyordu.” (s. 8) diyen Sevda'nın evliliğindeki sorunlara değinir. Evli ve iki çocuk annesi olan Sevda “annesini istediği için evlenmiştir.” (s. 83). Dolayısıyla evlilikte olması gereken zevk ortaklığından yoksun olan Sevda, evliliğinde ve kocası Arif'te aradığı mutluluğu ve huzuru bulamayarak sürekli iç dünyasında çatışmalar yaşar ve her ne kadar “Ben, Arif'ten ayrılamam. Onsuz yapamam.” (s. 163) dese de hemen hemen her gördüğü ya da tanıştığı erkekle evli olduğunu düşünerek hayaller kurar:

“Sevda Profesör İhsan'a bakıyordu. İhsan yemeğin başından beri ona bir tek başıyla verdiği selâmdan başka bir ilgi belirtisi göstermemişti. Sevda arada bir kaçamak bakışlarla ona bakmıştı. Ne kadar sevimli bir adamdı bu! Her davranışı güldürücüydü, çocukçaydı ama nasıl oluyorsa, Sevda'ya çok çekici geliyordu bu sevimlilik. ‘Bu adamın karısı olmak ne çekici bir yaşama demek olurdu kimbilir. Ama ne zor, ne katlanılması güç bir koca da olurdu İhsan... Olsun.’ diye

²² Romanda sözü edilen kadın, bir evlilik yaptıktan ve boşandıktan sonra kızının babası ile yaşamaya başlar ve ondan evlilik dışı bir kızı olur. Romanda adı verilmeyen on üç yaşındaki bu kız, annesinin yaşadıklarından dolayı evliliğe ve erkeklere olumsuz bakış açısıyla bakar. Dolayısıyla annesinin evleneceğini öğrendiğinde büyük bir şaşkınlık ve üzüntü yaşar.

düşünüyordu Sevda, 'onun karısı olmak, ona katlanmak zahmetine değer...' ” (Aşamalar, s. 98).

Hatta Sevda, kontrol amacıyla gittiği hastanede bile, “*Bir ara hastanede keşke yakışıklı bir doktora rastlasa da onunla arasında nasıl gelişeceğini bilemediği bir aşk başlasaydı diye düşündü. Sonra bir doktorla nasıl arkadaş olunabilir, bir doktora nasıl âşık olunabilir, bunu bilemedi ve «yaşayamadı.»*” (Aşamalar, s. 162) düşünceleri ile baş başa kalır. Bu, hastanedeyken bile başka bir erkekle evli ya da birlikte olduğunu düşünen Sevda'nın evliliğinin işleyişindeki sorunların göstergesidir, yani yazar, bu sahneleri vererek Sevda'nın evliliğinde bir şeylerin yolunda gitmediğinin işaretini verir. Zaten sonunda evlilik kurumundan beklediğini bulamayan Sevda, çözümünü başka erkeklerle birlikte olarak bulur ve önce boşanmadan evli Hakkı Kotar ile bir birliktelik yaşar, boşandıktan sonra da yine evli Mehmet Meriç ile birlikte yaşamaya başlar. Görüldüğü gibi evlilik kurumunun işleyişindeki sorunların ya da mutsuz evliliklerin çoğunun ihanet ile sonuçlandığı gerçeği, romanlarda dikkat çeker.

SONUÇ

Toplumda var olan ortak yargı ve görüşe göre kadın, öncelikli olarak ev ile özdeşleştirilir ve bu görüşe göre kadın, ev işlerini yapan, çocuklarına bakan, eşine destek olan, sosyal yönden pasif, fedakâr, sadık, kendinden önce başkalarını düşünen biri olarak resmedilir. İşte Afet Ilgaz da toplumda var olan bu yaygın görüş ile evliliklerin kadını sınırlaması gerektiği görüşünü eleştirmek ve kadının bütün bunlar yanında sosyal hayatta da bir “birey” olarak kendine yer edinmesi gerektiği görüşünü vurgulamak için romanlarında kadının toplumun gözündeki konumu ile yaşadığı sorunlar kadar evlilik kurumu ve işleyişindeki sorunlara da değinir.

Afet Ilgaz'ın romanlarında kadın, ataerkil yapıda bu yapının getirdiği kurallara mahkûm edilen, çoğu zaman ikincil plana atılarak toplum içinde sönükleştirilmeye çalışılan, yaşama hakkını özgür bir şekilde kullanamayan birey olarak sergilenir; başka bir deyişle, yazar, ikinci cins olarak görülen kadının birey olarak yaşam mücadelesini ve bu mücadelede yaşadığı zorluklarla acıları nedenleriyle birlikte ortaya koyarak kadın-erkek ilişkilerine değinir ve bu ilişkinin karşılıklı çaba ve özverilerle değişebileceğinin vurgusunu yapar. Bunu yaparken de romanlarında iki farklı kadın tipi yaratır: Toplumun kendine dayattığı rolü kabullenmeyerek bu role karşı çıkan, bunu eleştiren çoğu feminizmin izlerini taşıyan kadınlarla ikincil plana atılmasıyla birlikte kendine sığınacak bir yer arama çabasında olan, yaşamı alın yazısı gibi algılayan, başkaldırıcı bilmeyen ve daima birilerine bağımlı olmaya itilen kadınlar. Afet Ilgaz, romanlarında farklı kadın kişilikler çizerek kadın sorunlarına değinir ve okuyucunun karşısına kadınların toplum içindeki yeri ve yaşam tarzıyla değerlendirilmesi gerektiğinin savunmasıyla çıkar.

Türk edebiyatında önemli bir yer tutan kadın meselesi, Afet Ilgaz'ın bazı romanlarında da işlenir. Romanlarda özellikle kadının yaşadığı sorunlar, kadın-erkek ilişkileri, evlilik kurumu ve işleyişindeki sorunlar üzerinde durularak Ilgaz'ın hayattan seçtiği kadın kişilerin yaşamındaki zorluklara, bazen dramlarına, kadın konusu hakkında ne düşündüklerine yer verilir. Yazar, romanlarında çizdiği kadın kişilerin mücadelelerine yer

veriyor olabilir ancak yaşamın içinden aldığı bu kişiler aracılığıyla toplumsal bir eleştiriyi gözler önüne serer.

KAYNAKÇA

A. İNCELENEN ROMANLAR

- ILGAZ Afet, *Aşamalar*, Okar Yayınları, İstanbul 1977.
- ILGAZ Afet, *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi*, FAMA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987.
- ILGAZ Afet, *Sendika*, FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987.
- ILGAZ Afet, *Garip Bir Dava*, FA Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul 1987.
- ILGAZ Afet, *Ad Semud Medyen*, Muhteremoğlu Kitabevi Yayınları, İstanbul 1991.
- ILGAZ Afet, *Yol*, Timaş Yayınları, İstanbul 1993.
- ILGAZ Afet, *Yolcu*, Timaş Yayınları, İstanbul 1996.
- ILGAZ Afet, *Menekşelendi Sular*, Timaş Yayınları, İstanbul 1997.
- ILGAZ Afet, *Ermış*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- ILGAZ Afet, *Sorgu ve Derviş*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010.
- MUHTEREMOĞLU Ilgaz, *Eşiktekiler*, Hatipoğlu Yayınları, İstanbul 1960.

B. DİĞER KAYNAKLAR

- ALKAN Türker, *Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1981.
- ATASÜ Erendiz, “Kadın Yazar”, *Dil Dergisi*, 2001 Mart.
- AYDIN Ertuğrul, “1872 - 2002 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografyası”, *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*, S: 65 – 66 - 67, Mayıs-Haziran - Temmuz 2002.
- AYDIN Süleyman, *Tanzimat Dönemi Romanında Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995.
- DOĞRAMACI Emel, *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992.
- GÖKALP-ALPASLAN Gonca, “XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türk Romanına Yansıyan Kadın İmaji”, *Evrenselliğe Yolculuk-Prof. Dr. Emel Doğramacı Armağanı*, Ankara 1998.
- GÜNEŞ Aslı ve GÜLEN Onur, “19. Yüzyıl Romanında Kadın”, *Parşömen*, C. 3, S. 2, Kış 2003.
- HASER Melin, *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
- HASER Melin, “Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın”, *Türk Edebiyatı*, S. 297, Temmuz 1998.

- KADIOĞLU Ayşe, *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi – Türkiye’de Demokratik Açılım Arayışları*, Metis Yayınları, İstanbul 1999.
- KIRKPINAR Leyla, *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- KORKMAZ Gülay, *Servet-i Fünûn Romanında Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1998.
- MEMİŞOĞLU Şenol, *Cumhuriyet Döneminde Kadın Hakları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.
- MUHTEREMOĞLU Ilgaz, “Cadı Kazanı”, *Varlık*, S. 511, 1 Ekim 1959.
- MUHTEREMOĞLU Ilgaz, “Eğitim-Gelişim-Özgürlük”, *Varlık*, S. 529, 1 Temmuz 1960.
- MUHTEREMOĞLU Ilgaz, “Hayatım”, *Türk Dili Dergisi*, S. 171, Aralık 1965.
- OS N.V., “Osmanlı Müslümanlarında Feminizm” (Editör: Mehmet Ö. Alkan), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- OSMANAĞAOĞLU-BİLMİŞ Hülya, *1988-1990 Yıllarında Dünya Değişirken Türkiye’de Sosyalist Feminizme Kaktüs’ten Bakmak*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.
- SÖNMEZ Emel, “Türk Romanında Kadın Hakları”, *Türk Kültürü Araştırmaları IV – V – VI*, 1966 – 1969.
- TAŞKIRAN Tezer, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973.
- TEKİN Elif, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007.
- YARAMAN Ayşegül, *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2001.
- YILMAZ Ekrem Nazmi, *Toplumsal ve Bireysel Düşünce Işığında Kadın*, Özden Yayınevi, İstanbul 1976.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011